

Весна Х. Јовановић
Предшколска установа „Наша радост”
Бољевац

УДК: 37.036-053.4:73
Оригинални научни рад
Примљен: 25. март 2016.
Прихваћен: 12. септембар 2016.

СТАВОВИ ВАСПИТАЧА О СПОСОБНОСТИМА ДЕЧИЈЕГ КРЕАТИВНОГ ИЗРАЖАВАЊА У ЛИКОВНИМ АКТИВНОСТИМА

Апстракт. У раду се разматра могућност испољавања дечије креативности у њиховим ликовним радовима и спремност васпитача да препознају и подстичу овај дечији потенцијал у предшколској установи. Пошло се од констатације низа аутора да правилно одмерене и осмишљене игре у ликовним активностима, уз подршку, подстицај, усмеравање васпитача и добро познавање узрасних и психофизичких особености сваког детета, омогућавају слободно, спонтано и креативно изражавање и развој тог потенцијала. Децету није важан резултат рада као што је он значајан за одрасле, већ оно жели да ужива у самом стваралачком процесу, што одређује ову активност као игру. Да би се могла препознати дечија креативност у ликовним радовима, васпитачи морају знати да се развој креативности у дечијим цртежима може сагледати кроз њихову флуентност, флексибилност и оригиналност. Циљ истраживања је био да се утврди на који начин деца предшколског узраста испољавају свој креативни потенцијал у ликовним радовима, да ли и на који начин васпитачи препознају тај потенцијал. Постигнућа деце су доведена у везу са схватањима и ставовима васпитача према дечијем стваралаштву. Утврђено је да деца предшколског узраста испољавају креативност у ликовним радовима. У ставовима васпитача се јављају разлике у тумачењима процена у односу на ниво изражене креативности предшколске деце у ликовним радовима. Васпитачи су потврдили да препознају основне карактеристике креативног изражавања деце предшколског узраста у њиховим ликовним радовима, пре свега оригиналност, у мањој мери флексибилност и флуентност.

Кључне речи: креативност, игра, дечији цртеж, предшколска установа, васпитач.

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Ликовно изражавање је чест облик активности у вртићима. Свако дете, од најмлађег до најстаријег узраста, воли да црта, цртање доживљава као задовољство, релаксацију. Она не цртају оно што је реално, већ ствари онако како их доживљавају. Цртајући, стварају брзо, спонтано, без размишљања и

кроз цртеж приказују своју слику света. Свет дечијег ликовног стваралаштва је област која обилује непредвидивим и изненађујућим.

Ликовност дете истражује од тренутка кад почне истраживати свет око себе. Деца у врло раном узрасту почињу да нешто цртају и тим цртежом желе да нам нешто прикажу. Сва деца додирују, слажу, испитују, па опет разлажу, гледају, одушевљавају се, питају, одговарају. Сва деца испитују свет око себе, експериментишу са стварима из свог непосредног окружења и неретко изналазе конекције које су само њима препознатљиве и одговарајуће, а одраслима су нејасне и необјашњиве.

Захваљујући стваралаштву деца имају прилике да открију своје властите потенцијале и да се покажу, немајући потребу за такмичењем и доказивањем својих могућности с вршњацима. „Средина утиче позитивно или негативно на развој ликовних способности деце. Дете које се слободно развијало у повољној атмосфери неће се устручавати да уз минимални подстицај почне да црта, оно ће се слободно изражавати и сматраће свој рад резултатом природне активности. Такво неискварено дете открива себе и своју наивност у цртежу” (Карлаварис 1986: 88).

Значи, најважније је дечије спонтано и искрено препуштање стваралачком процесу у коме долази до изражаја неспутана машта и независност у односу на услове које им намећу одрасли. Да бисмо подстакли креативност детета потребно је схватити ликовно изражавање као веома важну ставку дечије личности. Потребно је да му осигурамо време, опуштену атмосферу за рад, створимо услове који ће подразумевати развојну, богату и подстицајну средину за децу, у којој ће дете имати висок степен слободе и самосталности у одлучивању и стварању.

Када је креативност у питању, важно је да дечији ликовни израз при цртању, као и било које друге ликовне активности, треба да зрачи из детета и његовог целокупног става, а не из устаљених шема. Све што дете створи треба да схватимо веома озбиљно, да примимо са похвалом и прихватимо његов труд и ликовно стваралаштво. Важно је да дете створи љубав према ликовном изражавању и ликовном стваралаштву. Веома је погрешно говорити деци како да цртају, да папир није попуњен, као и шта и где да нешто доцртају. Не треба их критиковати због тога што нису нацртали предмете онакве какве их видимо у стварности, већ их је потребно подстицати да и даље раде и, наравно, похвалити дечија ликовна изражавања и сагледавања. Треба истаћи да је подстицајно пружање прилике и омогућавање сваком детету да се изрази, односно да може слободно изрећи властито мишљење, коментар... Коришћењем оваквог начина изражавања, деца добијају осећај важности и задовољства и стичу самопоуздање које се потом одражава и на ликовном стварању. Пошто она постају свесна своје аутентичности коју други поштују и не покушавају је променити, деца ни најмање немају потребу копирања других радова. Управо од самосталности у великој мери зависи и слобода креативног испољавања идеја, замисли, дела...

За дечије ликовно стварање потребно је понудити деци што више могућности да се ликовно изражавају и да истражују ликовне материјале, наравно у складу са узрастом, као и технике ликовног стваралаштва и омогућити деци да усвоје посебне ликовне вештине кад су у питању ликовни материјали и ликовне технике.

Веома је важно и упознати децу са ликовном уметношћу преко дечијих књига и посета галеријама и музејима. Значи, не учити децу како да цртају, сликају или вајају, већ да изразе како виде доживљај света. Потребно је да иницирамо креативност предшколске деце разноврсним темама и материјалима, охрабрујемо их да стварају на свој начин и покушавамо да схватимо поруке које нам преносе визуелним путем.

Када говоримо о стваралаштву предшколске деце, тада је појам игре неодвојив од појма стваралаштва. По Левину, основна вредност дечијег изражавања кроз игру је отворено и искрено испољавање сопствених потреба, на себи својствен начин, при чему је циљ игре у њој самој и процесу који се том приликом дешава, а никако у продукту, који некада јесте, а некада није могуће препознати. Значај игре се нарушава ако дете ствара за друге, на захтев других, да би се њима прилагодило или допало, те да би продукт дечије игре за одрасле имао одређено значење (Levin 1977). Према томе, дете у игри учествује целим својим бићем, и у тим ситуацијама је потпуно активно, али и спонтано, креативно и маштовито. У игри је битна присутност личне слободе, неоптерећеност тражења свог правог, најбољег пута до жељеног циља. Свака интервенција и наметање уништава стваралачку игру, прекида активност и преокупираност деце.

ОДРЕДНИЦЕ КРЕАТИВНОСТИ

Када је креативност у питању, основно је разумети дете и прихватити га онаквим какво је. Најважније је дечије спонтано, слободно, самостално одлучивање у изражавању и стваралачком процесу у односу на спољашње интервенције и устаљене шеме. У начину на који се дете односи према стваралачком изражавању огледа се читав његов став према свету који га окружује, као и према самом себи.

Многи аутори су се бавили одређивањем појма креативности. Гилфорд (Guilford) сматра да се развој креативности код деце огледа у постепеном развијању појединих фактора креативности који се на предшколском узрасту нагло развијају до шесте, седме године, да би на школском узрасту дошло до застоја, па чак и опадања креативних способности деце. Он се са посебном пажњом бави оригиналношћу као компонентом креативности коју тумачи као способност произвођења необичних, ретких, удаљених и духовитих одговора (Guilford, према: Филиповић 2011). Под оригиналношћу

Гилфорд подразумева необичност, реткост одговора, удаљеност асоцијација и духовитост.

Емил Каменов (2006) у својој књизи *Васпийно-образовни рад у децјем вршићу* говори о карактеристикама стваралаштва деце и могућностима развијања стваралачких способности детета. Као основне особине које треба формирати и развијати код деце, ако хоћемо да буду креативна, он издваја флуентност, флексибилност, оригиналност, неукалупљеност, проницљивост, дивергентно мишљење и интелектуалну иницијативу. „Деца чији је развој стваралаштва на неки начин био ометан, немају осећање слободе, због чега им више одговара да подражавају туђе ликовне радове и копирају их. Таква деца су несигурна у себе и стално траже помоћ. Без узора или показивања, најчешће одбијају да цртају или сликају на неку тему која представља новину” (Филиповић 2009: 33). Наравно, од деце се не сме тражити да имитирају и копирају одрасле, већ им треба дозволити да сама налазе своја самостална решења, јер ће у противном бити несигурна у себе и стално тражити помоћ.

М. Кокс (Сох) у својој књизи *Децји цртежи* нуди практична искуства из истраживања која се ослањају на теоријске основе многих научника и наглашава да један од најчешћих ставова о сврси уметничке активности је сте да се деци омогући самоисказивање као значајно средство за развој креативности, јер би она могла бити спутана ако одрасли интервенишу (Кокс 2000: 13). Право децје стваралаштво се огледа у спонтаности, слободном изражавању и сталним импровизацијама. Ако се, уместо тога, усмери на подражавање других, то ће се неизоставно одразити на читав његов развој.

Игњатев је доказао да се способност ликовног изражавања може развити код сваког детета, а да брзина његовог развоја зависи од искуства и систематских утицаја, тј. од метода васпитања. Он је у својим експериментима открио да постоји могућност деловања на развој ликовног израза у најранијем периоду. Популацији деце узраста од три године су у току месец дана показиване слике и о њима се разговарало, при чему је код те деце постигнут већи ниво ликовног израза од друге групе, код које нису коришћене такве вежбе. Други експеримент је био са децом узраста од треће до седме године, која нису умела да цртају. Игњатев је у истраживању користио различите теме које су деца илустровала на шест различитих задатака (цртање предмета према представи након посматрања слике, након описа стварног модела, након демонстрације процеса ликовне интерпретације задате теме, након приче о предмету и на крају поново цртеж на основу представе о њему). На основу анализе радова Игњатев је открио да се систематским радом наведеним методама позитивно делује на развој ликовног израза код деце, која након оваквих утицаја постају свесна значења појединих црта у ликовном изражавању (Игњатев, према: Филиповић 2011). Игњатев сагледава дечији ликовни израз кроз целовитост дететове личности и систематизоване утицаје који доводе до развоја његових креативних потенцијала.

Седамдесетих година прошлог века Б. Карлаварис је са групом стручњака урадио низ истраживања при Центру за ликовно васпитање деце и омладине Војводине у Новом Саду. Једно од њих је било и праћење ликовног развитака истих ученика и тренд развоја интелектуално-ликовне зрелости и креативно-емоционалне зрелости деце од 3 до 16 година (1974), са циљем да се дефинишу развојне фазе у ликовном изражавању деце (Филиповић, Каменов 2009). Покушали су да утврде релевантне факторе који утичу на ликовни развој и индивидуалне и типолошке разлике у оквиру ликовног развоја деце.

Ликовни развој има тенденцију успона све до шесте–седме године, а са поласком у школу долази до наглог пада, показују резултати Карлавариса који то објашњава сметњама у континуитету развоја личности, које су присутне у васпитно-образовном систему. Карлаварис је поређењем трендова интелектуално-ликовне и креативно-емоционалне зрелости уочио константно јачање интелектуално-ликовне и прогресивно смањење креативно-емоционалне компоненте, што оцењује као неповољно. Сматра да је неопходно да се стално обе компоненте смењују, као услов за развијање дечијег стваралаштва. Као што истиче Карлаварис, удаљавање ове две компоненте једне од друге, као и стални пад креативно-емоционалне компоненте, доводи до понављања наученог, до рутине, односно до некреативних појава.

Интересантни су резултати лонгитудиналног истраживања нивоа изражене креативности код деце у периоду преласка из предшколске установе у школу, у њиховим цртежима. Утврђен је нижи ниво испољене креативности на цртежима деце на крају првог разреда основне школе у односу на ниво изражене креативности исте деце на предшколском узрасту (Копас-Вукашиновић 2005). Разлике настале у нивоу креативног изражавања деце предшколског и млађег школског узраста могу се тумачити као последица садржаја наставних програма у основној школи, као и квалитета стручне оспособљености учитеља за препознавање и подстицање креативног потенцијала ученика.

В. Панић у својој књизи *Психологија и уметности* истиче да је развој креативности код деце до седме године бржи од развоја опште интелигенције, а да са поласком у школу крива опште интелигенције постепено расте у односу на криву развоја креативности. Млађи ученици у креативним изражавањима имају извесну предност због свог глобалног схватања света у коме се налазе, чиме лакше изналазе оригиналне везе свега са свачим (Панић 1997). Панић сматра да су млађи ученици креативнији зато што имају једноставније поимање света у коме се налазе и на тај начин лакше остварују јединствене везе свега са свачим, док касније начини дечијег представљања постају реалистичнији, а под утицајем средине и начина на који се деца васпитавају и образују, често опада њихов стваралачки потенцијал.

Торанс (Torrance), у складу са својим схватањем креативности, упозорава педагоге како се морају понашати да не би угушили креативност детета:

„– Поштовати питања дјете и довести их до тога да сама пронађу одговор.

– Поштовати необичне, оригиналне идеје и настојати да дјете открије њихову вриједност.

– Показати дјетету да његове идеје имају неку вриједност.

– Дати слободни рад дјети без пријетњи оцењивања или судова вриједности или критике.

– Никада не износити суд о понашању дјетета а да се не објасне узроци и посљедице” (Тоггансе, навод Супек, 1977: 48).

Однос одраслих према детету треба да је такав да се дете без страха, несметано и слободно изражава, без прецртавања и показивања да цртају и сликају на тему која представља новину, да деца сама преузимају креативну иницијативу, траже нове идеје. Потребно је да одрасли деци дају позитивну подршку, подстичу и истичу њихов оригинални рад, успех и могућности. Не сме постојати негативан однос одраслих према својственом начину открића деце. „Креативност је подстицај и утицај родитеља и околине да дете ствара нешто ново и необично” (Дивљан 2007: 49). Може се рећи да је потребно да одрасли децу подстичу и утичу на њих да траже нове идеје, да сањаре, јер охрабрење код детета доприноси његовом успеху, развија му самопоуздање и сазнање да родитељи и околина са великим задовољством обраћају пажњу на њихове цртеже.

Чињеница је да поменуте дефиниције указују на то да је креативност продуктивно мишљење и бављење, чије су особине стварање идеја, необично решење проблема које се разликује од стандардних решења и да је веома важно развијати креативност код деце и пробудити машту за ликовним изражавањем.

ЛИКОВНИ МАТЕРИЈАЛИ И ТЕХНИКЕ У ФУНКЦИЈИ РАЗВОЈА ДЕЧИЈЕ КРЕАТИВНОСТИ

Знамо да детету приликом организовања ликовних активности није важан резултат рада као одраслима, колико уживање у самом стваралачком процесу. Зато је битно деци понудити што разноврсније материјале и технике. Бирајући материјале, дете креира своје технике. За дете је то необично „играње” које жели да у потпуности упозна.

Познато је да код детета већ веома рано постоји потреба за ликовним изражавањем. Ако детету од 18 месеци пружимо могућност, оно ће шарати по хартији или по некој другој подлози. То још нису цртежи у правом смилу те речи. Читава та активност се може третирати као игра, као моторно понашање. У почетку, док се дете игра материјалом оно то чини без икаквог плана и нема намеру да нешто направи, односно испитује могућности самог ма-

теријала. Играјући се оловком и папиром дете ће уживати у покретима руку, у шуму који се чује и траговима које оно оставља. Постепено, на активностима у оваквој игри се јавља жеља детета да се нешто направи. Можемо рећи да се ту назире неки почеци креативног процеса. Затим дете поставља себи неки циљ, замишља га и према њему усмерава своју делатност, комбинујући разне радње и бирајући одговарајући материјал који га доводи до остварења замишљеног циља. Тако игра постепено води дете ка стваралаштву.

С обзиром на то да се дечије стваралаштво не може оптимално развијати ако им се нуде увек исте технике или материјали, треба организовати различите могућности у избору материјала и техника како би стимулативно деловале на децу у процесу креативног изражавања. Дечије игре разноврсним материјалом се могу организовати у радној соби дечијег вртића и у кутку ликовног стваралаштва. Ако деца пожелеле да напусте собу или предложе необични материјал, васпитач би требало да буде отворен и флексибилан према оваквим жељама деце и да организује игре разноврсним материјалима и у дворишту вртића, у природи, у току излета и шетњи на отвореним просторима, када се углавном користе природни материјали.

Закључујемо, а и пракса је показала, да се многобројне технике и материјали користе у вртићу са предшколском децом, да би се подстакло њихово креативно изражавање и да помоћу неспутаног манипулисања, истраживања и могућности понуђених ликовних материјала, деца развијају позитиван однос и самопоуздање и сигурност у ликовном стваралаштву.

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Истраживање које смо спровели има за *циљ* да утврди на који начин деца предшколског узраста испољавају свој креативни потенцијал и да ли и на који начин васпитачи препознају тај потенцијал. У намери да дођемо до жељених података одабран је *узорак* од 40 деце припремне предшколске групе из дечијег вртића „Наша радост” у Бољевцу, као и 10 васпитача запослених у овој установи. Васпитачи су процењивали ниво изражене креативности у ликовним радовима деце. Десет васпитача је процењивало ниво изражене креативности за 40 ликовних радова, колико је било деце у узорку, тако да смо добили укупно четири стотине (400) процена. Сваки васпитач је радио процену нивоа изражене креативности за сваки цртеж, тако што их је сврставао у једну од три понуђене категорије: а) високо изражена креативност; б) осредње изражена креативност; в) ниско изражена креативност. Затим је десет васпитача истицало основне разлоге због којих су дечије цртеже сврставали у дате категорије (високо, осредње и ниско изражена креативност), за 40 ликовних радова. Том приликом је утврђено да деца предшколског узраста у својим ликовним радовима испољавају креативни потенцијал, а да васпитачи препознају основне карактеристике креативног изражавања деце

предшколског узраста (оригиналност, флексибилност, флуентност) у њиховим ликовним радовима.

За *обраду поготовака* коришћене су дескриптивне и компаративне методе, поступком анализе садржаја (дечијих ликовних радова). За потребе процењивања нивоа изражене креативности у ликовним радовима су коришћене скале процене (за васпитаче).

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Процене васпитача. Утврђено је да деца предшколског узраста у својим ликовним радовима испољавају креативни потенцијал. Запажамо да су васпитачи укупно 12, од 40 прегледаних цртежа, сврстали у категорију „ниско изражене креативности” (35 процена од укупно 400). Исти ови цртежи су у 12 случајева одређени као ликовни радови у којима је препозната „осредње изражена креативност”, што је било за очекивати, имајући у виду чињеницу да је врло тешко урадити процену нивоа изражене креативности у ликовним радовима деце и да су те процене одређене извесним критеријумима васпитача. Међутим, неочекиван је податак да су у истим овим цртежима, у шест случајева (6 радова) васпитачи препознали високо изражену креативност, што упућује на чињеницу да је распон у проценама прилично велики и да су могуће велике разлике у одређењу критеријума према којима су васпитачи радили процене. Највећи број дечијих ликовних радова је сврстан у категорију „високо изражена креативност” (33 цртежа од укупно 40, односно 207 процена од укупно 400). Интересантан је податак да су за пет ликовних радова сви васпитачи констатовали да су у њима деца испољила висок ниво креативности. Радови који су се нашли у овој категорији, у 9 случајева су препознати на нивоу осредње изражене креативности. За 35 радова су васпитачи констатовали да је у њима осредње изражена креативност (укупно 158 процена васпитача). Само у пет случајева (ликовних радова) овај ниво изражене креативности није препознат и то су радови у којима су васпитачи препознали искључиво висок ниво изражене дечије креативности. Само у процењивању једног цртежа су се сви васпитачи сложили да је у њему осредње изражена креативност.

На основу изнетих података можемо констатовати да васпитачи на различите начине процењују ниво изражене креативности деце у ликовним радовима.

Следећим задатком смо утврдили које елементе креативног изражавања васпитачи препознају у ликовним радовима предшколске деце. Добијени подаци потврђују да васпитачи препознају основне карактеристике креативности у ликовним радовима деце (оригиналност, флексибилност, флуентност). За 207 од укупно 400 процена, васпитачи су у цртежима препознали

високо изражену креативност. У тим цртежима су препознали дечију оригиналност, флексибилност и флуентност (Табела 1).

Интересантни су одговори васпитача у којима препознајемо њихова сазнања о основним карактеристикама креативног израза у ликовним радовима деце предшколског узраста. Навешћемо примере (изјаве васпитача) који потврђују да су васпитачи квалитетно процењивали дечије цртеже и на основу својих процена их сврстали у категорију ликовних радова у којима је *високо изражена креативност*:

- Пуно различитих цветова;
- Колорит је динамичан;
- Кретања са израженим смислом за релације и односе предмета;
- Цртеж је зрео! Сваки делић цртежа обилује детаљима од жбунова са цвећем, зечића у трави, рибе у води, жаба... Лица фигура су специфичних очију;
- Рад показује пуно детаља, богате боје и композиционе варијанте;
- Фигуре распоређене на брдашцу, веселе фигуре, крошње пуне различитог воћа;
- Пуно детаља на људским фигурама (сукња на карнере, различита боја рукава на блузи...), кора на дрвету...;
- Оригинални детаљи птичице која пева на грани, као и плодова на дрвету;
- Необична композиција цртежа;
- Специфично је представљена зграда. Оригинално;
- Оригинално повезани делови цртежа у интересантну композицију;
- Разиграна породица, сво троје у покрету и весели. Чак је и сунце весело и раздрагано;
- Разноврсност елемената у цртању, динамичност у цртању;
- Расцветано дрво и птичица на њему су дивно решење.

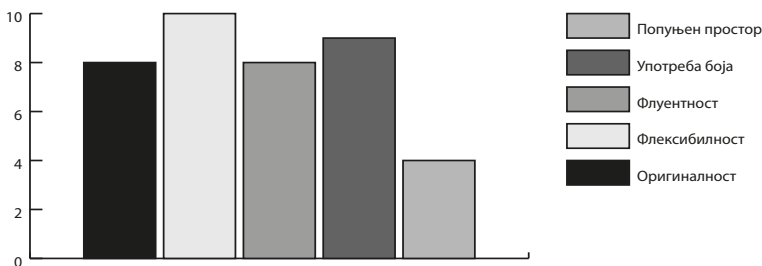
На основу ових и њима сличних одговора можемо констатовати да су васпитачи препознали оригиналност, флексибилност и флуентност на овим цртежима, као основне карактеристике дечије креативности. Такође, шаренило боја и необичну попуњеност простора на цртежу су такође тумачили као могућност дечијег креативног изражавања. Међутим, међу овим одговорима су се нашли и они који се не могу одредити као карактеристике (обележја) креативности, као што су лепота и уредност (Табела 1).

Табела 1. Карактеристике које су васпитачи препознали у дечијим цртежима и према којима су ове цртеже сврстали у категорију „високо изражене креативности”

	ВАСПИТАЧИ										Σ
	В 1	В 2	В 3	В 4	В 5	В 6	В 7	В 8	В 9	В 10	
Оригиналност	х		х	х		х	х	х	х	х	8
Флуентност	х	х	х	х		х	х	х		х	8
Флексибилност	х	х	х	х	х	х	х	х	х	х	10
Употреба боја	х		х	х	х	х	х	х	х	х	9
Попуњен простор	х			х			х	х			4
Лепота	х	х	х	х				х		х	6
Уредност				х	х					х	3

Ради боље прегледности и лакшег уочавања разлика у одговорима васпитача, графички представљамо карактеристике по којима су васпитачи препознали и утврдили високо изражену креативност (Графикон 1).

Графикон 1. Карактеристике по којима су васпитачи препознали и утврдили високо изражену креативност деце у ликовним радовима

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Циљ нашег истраживања је био да се утврди на који начин деца предшколског узраста испољавају свој креативни потенцијал у ликовним радовима, да ли и на који начин васпитачи препознају тај потенцијал.

Најпре смо утврдили да ли и на који начин деца предшколског узраста испољавају креативност у ликовним радовима. Овај задатак смо покушали да реализујемо на основу процена васпитача у односу на утврђена три нивоа изражене креативности у дечијим ликовним радовима. Мада је било

извесних неслагања у проценама васпитача, највећи број дечијих ликовних радова су сврстали у категорију високог нивоа изражене креативности.

У следећем задатку је требало утврдити које елементе креативног изражавања васпитачи препознају у ликовним радовима деце предшколског узраста. Резултати истраживања потврђују да у ликовним радовима деце предшколског узраста васпитачи најчешће препознају основне карактеристике креативности као што су оригиналност, флексибилност и флуентност, мада је било и оних који су истицали да се лепота и уредност могу одредити као карактеристике креативности.

Верујемо да ће добијени резултати овог истраживања, уз предложене мере за подстицање изражавања креативног потенцијала деце предшколског узраста у ликовним активностима, подстаћи интересовања истраживача за организовање нових истраживања у овој области.

ЛИТЕРАТУРА

- Банђур и Поткоњак (1999): Вељко Банђур и Никола Поткоњак, *Методологија педагогије*, Београд: Савез педагошких друштава Југославије
- Банђур и Кундачина (2007): Вељко Банђур и Миленко Кундачина, *Академско писање*, Ужице: Учитељски факултет
- Бартушкова (1968): Марија Бартушкова, *Педагогија предшколске доби*, Загреб: Школска књига
- Беламарић (1987): Добрила Беламарић, *Дете и облик*, Загреб: Школска књига
- Дивљан (2004): Сретко Дивљан, *Методика наставе ликовне културе и ликовни списови ученика*, Јагодина: Учитељски факултет
- Дивљан (2007): Сретко Дивљан, *Методика наставе ликовне културе за предшколски узраст*, Јагодина: Педагошки факултет
- Каменов (1990): Емил Каменов, *Предшколска методологија*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства
- Каменов (1997): Емил Каменов, *Интелектуално васпитање кроз игру*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства
- Каменов (2006): Емил Каменов, *Васпитно – образовни рад у дечијем вршићу – Ошћина методика*, Нови Сад: Драгон
- Каменов (2007): Емил Каменов, *Ошћине основе предшколског програма*, Нови Сад: Драгон
- Карлаварис (1960): Богомил Карлаварис, *Нова концепција ликовног васпитања*, Београд: Завод уџбеника Народне Републике Србије
- Карлаварис (1961): Богомил Карлаварис, *Моје дете и ликовно васпитање*, Београд: Народна књига
- Карлаварис (1976): Богомил Карлаварис, *Креативност и ликовно васпитање*, Нови Сад: Центар за ликовно васпитање деце и омладине Војводине

Карлаварис и Крагуљац (1981): Богомил Карлаварис и Мира Крагуљац, *Развој креативности путем ликовног васпитања у основној школи*, Београд: Просвета

Карлаварис (1987): Богомил Карлаварис, *Методика наставе ликовног васпитања*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства

Карлаварис и Келбли и Станојевић – Кастори (1986): Богомил Карлаварис, Јованка Келбли и Мирослава Станојевић – Кастори, *Методика ликовног васпитања предшколске деце*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства

Кокс (2000): Moren Cox, *Деџи crteži*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva

Копас – Вукашиновић (2005): Емина Копас – Вукашиновић, Креативност деце на прелазу из предшколског у школски период, *Педагоџија*, 38(3–4), 506–509

Копас – Вукашиновић (2006): Емина Копас – Вукашиновић, Улога игре у развоју деце предшколског и млађег школског узраста, *Зборник Института за предшколска истраживања*, 38 (1), 174–189

Левин (1977): Вадим Александрович Левин, *Воспитание творчества*, Москва: Знание

Максић (2006): Славица Максић, *Подстицање креативности у школи*, Београд: Институт за педагошка истраживања

Панић (1997): Владислав Панић, *Психологија и уметности*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства

Супек (1977): Руди Супек, Слобода и принуда у стваралаштву, *Уметности и гигијене*, 51, 29–34

Трнавац (1979): Недељко Трнавац, *Дечја игра*, Горњи Милановац: Дечје новине

Филиповић и Каменов (2009): Сања Филиповић и Емил Каменов, *Мудрости чула*, Нови Сад: Драгон

Филиповић (2011): Сања Филиповић, *Методика ликовног васпитања и образовања*, Београд: Клет

Vesna H. Jovanović

Nursery school “Naša radost”

Boljevac

PRESCHOOL TEACHERS’ ATTITUDES TOWARDS CHILDREN’S CREATIVITY IN ART ACTIVITIES

Summary: The paper deals with children’s artistic creativity and preschool teachers’ ability to recognize and strengthen children’s potentials. Various authors emphasize the importance of well designed artistic games, teacher’s support and encouragement, as well as a good knowledge of psychophysical characteristics of each child, as prerequisites for

children's free, spontaneous and creative artistic expression. Children want to enjoy the process of creation itself, and they do not care about its results as adults do. Some of the main characteristics of children's art works are fluency, flexibility and originality, and teachers should be capable to recognize them.

The goal of our research was to examine the way preschool children express their creativity and to find out whether teachers were able to recognize children's artistic potentials. The results show that preschool children have a great creative potential. The teachers were asked to evaluate the level of creativity of children's art works, and their attitudes were different. They proved to be able to recognize the basic characteristics of children's creativity, primarily originality, and, to a lesser extent, flexibility and fluency.

Key words: creativity, game, children's art work, preschool institution, preschool teachers.